

BASICS BEATRIX

EGYSÉGBEN VOLT AZ ERŐ

A MEGYEI MÚZEUMI RENDSZER MEGSZÜLETÉSE ÉS SAJÁTOSÁGAI

TA Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőisége jegyzéket állított össze 1944-ben a felügyelete alá tartozó közgyűjteményekről, egyéb muzeális gyűjteményekről és könyvtárakról. A felsorolt közgyűjteményeket a következő kategóriákba rendezte fenntartásuk szerint: vármegyei, városi, egyesületi, egyházi, állami. Ez az utolsó pillanatkép a magyarországi vidéki múzeumokról a második világháború vége előtt. A hét vármegyei, hat egyesületi, egy egyházi és egy magánfenntartású múzeum mellett tizenkilenc városi működtetésű intézményt sorolt fel a jegyzék, és a helyzet 1949-ig nem is változott. Az 1949-es múzeumi törvény az egyházi gyűjtemények kivételével valamennyi múzeumot állami tulajdonba vette. Az intézménytípusokat országos, regionális és helyi kategóriákba sorolta, és rendelkezett az egységes múzeumi nyilvántartásról. A következő tíz évben az országos múzeumok száma mindössze eggyel nőtt, vidéken ezzel szemben harminchét új intézmény létesült. Az 1960-as helyzetfelmérés alapján megtudhatjuk, hogy a Művelődésügyi Minisztérium kezelésében ekkor tíz budapesti és negyvenkilenc vidéki múzeum volt, ugyanakkor a vidéki tanácsok tartottak fenn harminc múzeumot. A múzeumi szakemberek létszáma Budapesten kétszázötvenhét volt, míg vidéken mindössze nyolcvankilenc (hetvenkilenc intézményben!). A megyékben lévő múzeumok legnagyobb részében nem volt művészettörténész, illetve természettudományos muzeológus, történészek és közművelődési szakemberek egyáltalán nem voltak – viszont régész és etnográfus csaknem mindenhol dolgozott. Konkrét adatokat sorolva, Zala megyében összesen két néprajzost, Tolna megyében egy régészt, Somogy megyében egy néprajzost találhatunk. Ez azt mutatja, hogy ezekben a megyékben szakmai munka lényegében nem volt. A helyzet persze a szakemberekkel legjobban ellátott megyékben sem volt

az 1960-as
helyzetfelmérés

sokkal jobb, kilencnél több muzeológust egyetlen megyében sem foglalkoztattak.

¶ 1945 után először 1948-ban foglalkoztak a magyar múzeumügygel, azon belül a vidéki múzeumokkal: a 13/1948. évi törvényerejű rendelet a szakterület egészét átfogó törvénye volt a múzeumügynek, ennek szellemében államosították 1949-ben az összes magyar múzeumot, és tulajdonképpen bizonyos módosításokkal egészen a nyolcvanas évek végéig élt. Ezt az első szabályozást újíttotta meg az 1963. évi 9., az 1975. évi 6., majd az 1981. évi 19. törvényerejű rendelet.

¶ A múzeumokat az 1950 és 1953 között működő Múzeumok és Műemlékek Országos Központja (MMOK) hatásköre alá helyezték. Ekkor formálták meg a korszerű muzeológia (nyilvántartás, gyűjteményrend, műtárgyvédelem, gyűjtőterületek, dokumentációs kötelezettségek) alapelveit. A MMOK helyét az 1953-ban létrehozott Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya vette át. Ahogy azt hivatalosan megfogalmazták, a helyi államhatalmi szervek (tanácsok) létrejöttével és megerősödésével, hatékonyságuk és hatáskörük bővülésével, de nem utolsósorban gazdaságossági megfontolásból került sor 1962-ben, a megyékben lévő múzeumok decentralizálására és tanácsi kezelésbe adására. Azoknak a tanácsoknak a kezelésébe, amelyek „nem a helyi hatalom szervei, hanem a hatalom helyi szervei voltak”.

¶ 1962-ben a 3 300 400 darabos teljes magyarországi műtárgyállomány kétharmadát a megyei múzeumi szervezetek gyűjteményeiben őrizték. Az egyes szakágak közül a gyűjtemények arányában a sorrend a következő volt: régészeti, természettudományi, numizmatikai, néprajzi, történeti, képző- és iparművészeti kollektívák. Ezek persze csak számok, hiszen nyilvánvalóan nem vethetők össze egymással az anyagok

a megyékben
lévő múzeumok
decentralizálására

*A megyei múzeumi rendszer negyedszázados fennállása
alkalmából született Ikvai Nándor 1987-es merész és szókimondó
összefoglalója, amely önmagában is kordokumentum, jól jelzi,
ez a huszonöt év mennyi változást hozott a múzeumi területen.*

e tekintetben. Az éves támogatás a megyei rendszer létrejöttékor, 1962-ben érdekesen alakult. Kiugróan magas volt Baranya megye támogatási összege – ennek oka a már 1958-ban elindított ottani „mintaprogram” (is) volt. A baranyai 2,1 millió a Komárom-Esztergom megyeivel összehasonlítva (hetvenezer forint), de akár a többiekével is, amelyeknek összege nem volt ennél sokkal magasabb, bizony szembetűnő. A decentralizálásról szóló döntést előkészítetlennek és szabályozatlannak nevezi Ikvai Nándor későbbi értékelése, amely felkészületlenül érte a megyei tanácsokat. A gyakran hangsúlyozott gazdasági indok mellett az újfajta működés kereteit, rendjét nem dolgozták ki a változással egy időben, az ügyrend is késve, csak 1965-ben jelent meg. A helyzet javítását célozta a 172/1968-as rendelet, amely az országos múzeumok részvételével, de minisztériumi irányítással működő felügyeleti rendszert hozott létre. 1962-ben ötvenkét vidéki múzeum került megyei irányítás alá, az év végéig tizenhat megyében jött létre a múzeumi hálózat a múzeumi igazgatóságokkal. A „késlekedők” közé tartozik Pest megye, ahol 1963-ban alakult meg a múzeumi szervezet (ezt a sajátos helyzete is indokolta, a szentendrei központtal), Komárom-Esztergom megye (1966), és utolsóként Zala megye (1971!).

ÉRTÉKELÉSEK

- ¶ A minisztérium múzeumi főosztálya 1963-ban tette közzé a *Múzeumi Közlemények*ben azt az összefoglalót, amely az új rendszert értékeli, természetesen pozitívan, az intézkedés helyességét hangsúlyozva. A megyei múzeumi hálózat előnyösebb körülményeket biztosított a jelentés szerint az egy-egy megyében található múzeumok számára, magasabb színvonalú működést eredményezve. De rögtön rá is mutat az írás arra, hogy a helyi szint mellett az egyes szakágak az országos fejlődés részét kell hogy képezzék.
- ¶ A megyei múzeumi rendszer negyedszázados fennállása alkalmából született Ikvai Nándor 1987-es merész és szókimondó összefoglalója, amely önmagában is kordokumentum,

jól jelzi, ez a huszonöt év mennyi változást hozott a múzeumi területen. Az ötvenedik évforduló már a rendszer fölszámolásáról szólt, az egyetlen összegzés a Magyar Vidéki Múzeumok Szövetségének 2015. március 2-i pesti megyeházi konferenciája előadásainak keretében történt, ahol egyes múzeumi szervezetek egykori, mára már nyugállományba vonult vezetői, illetve a fenntartó részéről hangzottak el összefoglalók.

¶ Az UNESCO negyedévenként megjelenő kétnyelvű (angol és francia) múzeumi szaklapja, a *Museum* XV. évfolyamának 1962/4. száma a magyar múzeumokkal foglalkozott. Az országos intézményekről szóló beszámolók után, a szám végén található Korek József írása a vidéki múzeumokról. A megyei múzeumi hálózatról nagyon pozitív képet fest: a magyarországi összlátogatószám felét a megyei múzeumi szervezetek adják, amelyek folyamatosan bővülnek, és a vidék kulturális és tudományos központjaivá váltak. Ez volt a látszat, de nézzük meg, vajon ezek az értékelések a valóságot tükrözték-e.

a látszat

GYŰJTEMÉNYEK

¶ 1985-ben, a statisztikák szerint az ország múzeumokban őrzött műtárgyállományából még nagyobb lett a megyei múzeumok részesedése az 1962-es helyzettel összehasonlítva. A műtárgyak mennyisége a különböző szakágakban látványosan gyarapodott a megyei múzeumokban: a természettudományi anyag a duplájára, a régészeti ötszörösére, a néprajzi és történeti a háromszorosára, a képzőművészeti csaknem hétszörösére növekedett jó két évtized alatt. Az intézményi költségvetés hasonlóképpen jelentősen és folyamatosan nőtt: a legnagyobb induló Baranyában például 1985-ig huszonháromszorosára, de a legkisebb költségvetésű megyében (Tolna) negyvenszörösére nőtt a finanszírozás összege. A szakági felügyeletet az országos múzeumok kapták meg, a régészetet a Magyar Nemzeti Múzeum feladata lett, a Néprajzi Múzeum a felügyeleten túl minden megyére kiterjedő gyűjtési tervet is készített, a történeti anyag vonatkozásában a felügyelet és irányítás a Munkásmozgalmi Múzeumhoz került.

A műtárgyak mennyisége

a „milliósként” vagy
„kétmilliósként”
ismert
táblaképvásárlás

¶ Érdekesen alakult a képzőművészeti gyűjtemények helyzete: a „milliósként” vagy „kétmilliósként” ismert táblaképvásárlást 1965-től vezették be. A Művelődésügyi Minisztérium jóváhagyásával a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alapja volt e támogatási forma letéteményese, a cél egyfajta mecénási tevékenység mellett a közintézmények és közgyűjtemények kortárs művekkel való gyarapítása volt. Ez a rendszer 1980-ig működött, akkor a szervezés a Művészeti Alaptól átkerült a Képző- és Iparművészeti Lektorátushoz, és ott is maradt egészen a rendszerváltásig. A „kétmillióra” beadott műveket két alkalommal is zsűrizték a vásárlás előtt. Az alap ily módon évente kétszáz-háromszáz festményt vásárolt, és azokat könyvjóváírással ajándékba adták a közgyűjteményeknek. Szinte nem volt olyan megyei múzeumi szervezet, amely ne részesült volna e vásárlások ajándékában. Általában a megyei központba kerültek a művek, néhány kivétel például a nyírbátori Báthori István, a dunaújvárosi Intercisa, a bajai Türr István, a nagykanizsai Thury György, a gyöngyösi Mátra, vagy a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum. A vidéki múzeumok számára nem ritkán az egyetlen képzőművészeti gyarapodási lehetőséget jelentette a „milliósként” vásárlás, és nem melleleg a hatvanas években ez több mint félszáz művésznek nyújtott biztos megélhetést. A hetvenes évek végére jelentős változás történt: a vidéki múzeumok egyre gyakrabban jelentkeztek saját igényeikkel, javaslatokat téve arra, hogy mely művészekről vásároljon az alap. Ma már aránylag kevés látható a (viszonylag kevés) képzőművészeti állandó kiállításokon szerte az országban, a képek legtöbbször raktárba vagy dekorációként közintézmények falára kerültek. A vidéki képzőművészeti gyűjtemények fentebb jelzett kiemelkedő gyarapodásában azonban nagyon fontos szerepe volt e vásárlásoknak, hiszen százasaival kerültek a képek a múzeumokba. A múzeumi főosztály 1973-ban foglalkozott is ezzel a témával, illetve 1978-ban országos múzeumigazgatói értekezleten vitatták meg. 1981-ben pedig egy átfogó ajánlás született a megyei képzőművészeti gyűjtemények fejlesztésére, amelynek szempontjait Mravik László dolgozta ki. Országos gyűjtőkörű képtárként képzelték el Debrecen,

Kecskemét, Miskolc, Pécs, Szentendre, Székesfehérvár, Szombathely képzőművészeti gyűjteményeit, a többi vidéki múzeum pedig csak helyi anyagot gyűjtene. A Mravik-féle elképzelés végül nem valósult meg abban a formában, ahogy javasolta.

EGYENLŐTLEN FEJLŐDÉS

¶ Már a legkorábbi értékelések, beszámolók is jelezték, hogy a megyei tanácsok kezelésébe kerülő múzeumi szervezetek között jelentős különbségek alakultak ki, ami azért sem volt meglepő, mert láthattuk, már az indulásnál igencsak eltérő mértékű volt a finanszírozásuk. A fenntartó tanácsok gazdasági helyzete is eleve eltérő volt, a múzeumokról nem egyformán gondolkodtak, nem egyformán tartották fontosnak azokat. A megyei múzeumi szervezetek fejlesztése több helyen egyfajta presztízkérdéssé vált, ám a fenntartó a szakmai szempontokat gyakran figyelmen kívül hagyta. Nehéz ma már eldönteni, milyen mértékben volt ez a múzeumok és vezetőik felelőssége. Míg egyes szervezetek ellátása csaknem ideálisnak volt mondható, mások esetében a fenntartó az alaplátás feltételeit is alig biztosította. A minisztérium semmilyen befolyással nem volt erre, a növekedés pozitív megítélést kapott, a problémákról nem esett szó. A kezdeti egyenlőtlenség ily módon évtizedekig, sőt tulajdonképpen a rendszer megszűntetéséig többé-kevésbé fennmaradt.

¶ Az első negyedszázad mindezek következtében a mennyiségi változások időszaka volt, a nyolcvanas évek végétől azonban ez a tendencia megállt. A megyei tanácsok vb üléseinek kiemelt témája volt a múzeumi szervezet a hatvanas évek folyamán. A tervidőszakok feladatait fontosnak tartották, a szakmai terveket felügyelték és alakították. A megyei múzeumok részt vettek országos projektekben is (régészeti topográfiai, megyei néprajzi atlaszok, vándorkiállítások). Az új rendszerről így fogalmazott a Szolnok megyei tanácselnök: „Végre megértették a tanácsok nagykorúságát, és ránk merik bízni a múzeumokat.”

*A minisztérium
semmilyen
befolyással nem
volt erre*

¶ A rendszer kialakítása persze meglehetősen lassan történt – 1966-ra jelent meg a nyilvántartási és ügyrendi szabályzat, a Muzeológiai Restaurátori és Technológiai Csoport által irányított eszközellátás is ekkortól vált folyamatossá, a restaurátorok létszámának emelkedésével párhuzamosan. A központilag is elvárt megyei tudományos élet megszervezésének első jele a múzeumi évkönyvek megjelentetése volt. Az évkönyvek mellett megindult a konferenciákhoz vagy kiállításokhoz kapcsolódó kiadványok publikálása is. 1962-ben még csak nyolc megyei múzeumban készült el az évkönyv, a hatvanas évek végére már mindenhol. Az állandó kiállítások megrendezése, illetve felújítása mindenütt elsőrangú cél volt, szinte hihetetlen az a statisztikai adat, amely szerint 1966-ban hatvanhat állandó kiállítás létesült, illetve újult meg, és huszonnégy vándorkiállítás százhuszonhárom helyre jutott el.

1966-ban
hatvanhat állandó
kiállítás

¶ Kiemelt kultúrpolitikai szempont volt múzeumok, különösen a megyei múzeumi szervezetek hangsúlyos szerepvállalása a közművelődésben, ismeretterjesztésben, egyebek között vetélkedők szervezésével. Mindez a szakemberek, és főként a vezetők helyzetének megváltozását is eredményezte. A muzeológusok a hatvanas évek második felétől folyamatosan arra panaszkodtak, hogy munkaidejük csaknem kétharmada ügyintézésrel és szakmán kívüli tevékenységgel telt.

¶ A megyei igazgatók politikai tényezőkké váltak, funkciók és címek halmozói (TIT, népfront, művelődési áb, agit-prop. tagság, műemlékvédelem, körök, egyletek). Kiss László 1967-ben már arról írt, hogy épp ez a tekintélynövekedés eredményezte, hogy a múzeumok élére egyre több helyen „ejtőernyősöket”, vagy ahogy egyre gyakrabban megfogalmazták, „menedzser igazgatókat” neveztek ki. (Adatok a múzeumok 1966. évi munkájáról. *Múzeumi Közlemények*, 1967/2., 133.)

„ejtőernyősök”

Az első negyedszázad mindezek következtében a mennyiségi változások időszaka volt, a nyolcvanas évek végétől azonban ez a tendencia megállt. A megyei tanácsok vb üléseinek kiemelt témája volt a múzeumi szervezet a hatvanas évek folyamán.

PROBLÉMÁK, ELLENTMONDÁSOK

tudományos
kutatások
lemaradása,
elmaradása

- ¶ A visszatekintő értékelések kezdettől fogva hiányolták a központi koncepciót és irányítást, azaz a minisztérium szakmai felügyeletét és irányítását. A múzeumok költségvetése folyamatosan nőtt ugyan, mégis voltak olyan területek, ahol ez nem volt érzékelhető, így például a raktározás, illetve a gyűjtemények feldolgozása (elsősorban a nyilvántartás és az anyaggal kapcsolatos tudományos kutatások lemaradása, sőt elmaradása terén). Ennek okaként az intézményhálózat túlzott növekedését emlegették, amelynek pusztá fenntartása rengeteg szervezőmunkát és adminisztrációt igényelt.
- ¶ Pedig a monitoringgal éppen nem volt probléma, a minisztérium évente közreadta a központi elemzéseket, értékeléseket, a szakfelügyeletről, amely az országos múzeumok joga és kötelezettsége volt, a 172/1968. évi művelődésügyi minisztériumi rendelet gondoskodott, egyebek között a fenti problémák megoldásának céljával. Az MSZMP KB tudománypolitikai határozatait követően újból és újból kiemelten foglalkoztak a megyei múzeumi területtel. A *Múzeumi Közlemények* pedig közreadta a múzeumi tudományszakok helyzetéről szóló beszámolókat. Változások azonban nem nagyon történtek, a hatvanas évek végétől megtorpant a kezdeti gyors fejlődés.
- ¶ A hetvenes évek volt az, amely lényeges fordulatot hozott a múzeumi területen: 1973-ban jelent meg az *Irányelvek a történelmi muzeológia fejlesztéséhez*; 1976-ban az *Oktatási intézmények és a múzeumok kapcsolatainak továbbfejlesztése* című anyag; valamint a *Néprajzi, új- és legújabbkori történelmi, technikai és terméltörténelmi gyűjtemények irányelvei*. Ezek a szakmai irányítás szintjén fogalmazták meg a tennivalókat.

A szakági felügyeletet az országos múzeumok kapták meg, a régészeté a Magyar Nemzeti Múzeum feladata lett, a Néprajzi Múzeum a felügyeleten túl minden megyére kiterjedő gyűjtési tervet is készített, a történelmi anyag vonatkozásában a felügyelet és irányítás a Munkásmozgalmi Múzeumhoz került.

¶ Hasonlóképpen központi politikai döntés eredménye volt a közművelődési munka áttekintése, az MSZMP KB 1974. évi határozata alapján, külön hangsúlyt fektetve a munkásművelődésre, a szocialista brigádmozgalomra. E szakanyagok alapján kezdődött meg a megyei múzeumi terület középtávú tervezési korszaka. A hetvenes évek végére a megyei múzeumoknak az országos kutatási projektekbe történő bekapcsolódását célozta a 101/1980. KM-rendelet, amely hét megyei szervezetet hivatalosan is tudományos kutatóhellyé nyilvánított.

¶ Érzékelhető azonban, hogy a szakmai feladatok országos szintű koordinálását csak a hetvenes években kezdte meg a minisztérium, már az egykorú értékelések szerint is kevés eredménnyel. Egyes szakágakat (néprajz, képzőművészet) külön kiemelnek a jelentések, ahol úgy ítélik meg, hogy szakadékkéletkezett a szakfelügyeletet irányító országos intézmények szakmai gyakorlata és a megyei múzeumoké között, az utóbbiak „maradisága” révén. Ezzel együtt úgy ítélték meg, a vidéki szakmai műhelyek létrejöttek és működtek, és ez a megyei múzeumi szervezetnek volt köszönhető.

¶ A közművelődés terén születtek a leglátványosabb eredmények a statisztikák szerint, ezt a látogatószám folyamatos és jelentős emelkedése igazolta. A megyei tanácsok, az MSZMP KB 1974. évi határozata, majd az azt követő 1976. évi V. törvény (A közművelődésről) után elsőként, az országos intézményeket megelőzve alakították ki a szakterület működési feltételeit. Múzeumpedagógusok, múzeumi népművelők dolgoztak minden megyei múzeumban. Ez azonban csak lehetőség, adottság volt, a munka újszerűsége miatt nem volt szakmai képzés, és munkájuk egyfajta „iskola a múzeumban” jellegű maradt, nem kapcsolódva a múzeumi jellegéhez, gyűjteményéhez, kiállításaihoz.

ÖSSZEGRZÉS

¶ A megyei múzeumi rendszer kialakítását a hatvanas évek értékelései következetesen decentralizálásnak nevezték (sőt még később is ezt a kifejezést használták). Sajátos módon ez

a finanszírozás
javulása

a decentralizálás egyúttal megyei szinten centralizálást jelentett, hiszen egy-egy megye muzeális intézményeit egy szervezetbe rendezte. Egyértelműen pozitív változást jelentett a finanszírozás javulása, ennek következtében a minimális szakmai munkatársi létszám bővítése, csakúgy, mint a gyűjtemények jelentős fejlesztésének lehetősége. Új múzeumi szakágak, területek jelentek meg a vidéki múzeumokban, mint például a történeti, újkortörténeti muzeológia, a múzeumpedagógia, a népművelés, Jelentősen gyarapodott a restaurátor szakemberek száma, maga a restaurátor szakma nélkülözhetlenné vált. Korszerűsített állandó kiállításokat tekinthetnek meg a látogatók, akik egyre növekvő számban keresték fel a múzeumokat. A múzeumi évkönyvek és szakmai kiadványok is jelezték a tudományos műhelyek kialakulását.

¶ A pozitívumok mellett a nehézségek, problémák számbavétele sem maradhat el. A megrendelt, elvárt témájú, „kötelező” kiállítások rengeteg energiát vettek el a szakemberektől. A finanszírozás egyenetlenségei, a gazdasági és múzeumi szakemberek együttműködésének problémái, az elhatalmasodó bürokrácia, az egyre gyakoribb fenntartói beleszólás a vezetők és szakmai munkatársak kiválasztásába mind ide sorolhatók.

¶ Érdemes azonban elgondolkodni, hogy a felsorolt problémák mennyiben voltak csupán a megyei múzeumi szervezetre jellemzők. Tudjuk, hogy ezek a múzeumi terület általános gondjai voltak, és sajnos egyáltalán nem biztos, hogy jogos a múlt idő használata.

¶ 1962-ben a megyei múzeumi szervezet kialakítása váratlan, előkészítetlen és elsősorban gazdasági megfontolásokkal indokolt döntés volt. A szakma, a fenntartó segítségével előnyére formálta ezt a döntést. Fél évszázadot ért meg a megyei múzeumi rendszer, és nem szabad elfeledkezni arról, hogy fejlődése, alakulása, megtorpanása és hanyatlása pontosan követte a múzeumi terület időközben bekövetkezett változásait. Azzal is elengedhetetlenül fontos lenne szembesülni a múzeumügy résztvevőinek, hogy a szakmai irányelvek, stratégia kidolgozásában maguknak a múzeumi szakembereknek kellene élen járniuk. Ehhez sok tanulsággal szolgálna a megyei múzeumi rendszer fél évszázados történetének mielőbbi feldolgozása.

fél évszázadot
ért meg a megyei
múzeumi rendszer

- Agárdi Péter: Közelitések a Kádár-korszak művelődéspolitikájának történetéhez. In: *Művelődéstörténeti szöveggyűjtemény (1945–1990)* II/2. Pécs: JPTE, 1997
- Balassa Iván: Vidéki múzeumok szakembergondjai. *Múzeumi Közlemények*, 1964/4. 56–61.
- Bándi Gábor: 1984. A magyar múzeumi hálózat fenntartási és irányítási problémái 1960–1982. *Múzeumi Közlemények*, 1984/1. 3–15.
- Esti Béla: A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum és a megyei múzeumok együttműködése a szakág előtt álló feladatok megvalósításában. *Múzeumi Közlemények*, 1971/2. 91–105.
- Helyzetfelmérés a magyarországi múzeumokról*. Szerk.: Nagy Sándor, Budapest, 1960
- Ikvai Nándor: A megyei múzeumok negyedszázada (1962–1987). *A miskolci Herman Ottó Múzeum évkönyve. XXV–XXVI. 1986–87. Tanulmányok Szabadfalvi József tiszteletére*. Szerk.: Dobrossy István–Viga Gyula, 11–39.
- Kácsor Adrienn: „Kétmillió” vásárlások: képzőművészet és politika a Kádár-korszakban. *Szocialista mecénatúra 1965 és 1980 között*. Médiakutató, 2009 ősz (http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_03_osz/08_kepzomuveszet_politika_kadar)
- Kiss László: Adatok a múzeumok 1966. évi munkájáról. *Múzeumi Közlemények*, 1967/2. 83–149.
- Korek József: Szakfelügyeleti rendszer alakulása a múzeumi területen. *Múzeumi Közlemények*, 1968/2. 80–85.
- Museum XV. évfolyam*, 1962/4.
- Standesky Éva: A hatalom és a kulturális elit a hatvanas években. In: *Gúzsba kötve. A kulturális elit és a hatalom*. Budapest: 1956-os Intézet–Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2005
- T. Kiss Tamás: *Fordulatok és folyamatok. Fejezetek a magyarországi kormányok kultúrpolitikáiról 1867–2000*. Budapest, 2002

Az ikladi tájház, 1986
Deim Péter felvétele
Szabadtéri Néprajzi Múzeum Fotótára